

УДК 378: 316.46

DOI: 10.31548/hspedagog2019.04.093

**МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ****СОПІВНИК Р.В.**, доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри педагогіки**Національний університет біоресурсів і природокористування України**E-mail: rvsop@meta.ua

ORCID: 0000-0001-7446-9707

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність мотивації навчання в процесі формування лідерських якостей студентів. Розкрито поняття мотивація, мотив, мотивація навчання, потреби, біхевіористську теорію мотивації. Зазначено мотивуючу роль оцінки, провідні навчальні мотиви студентів, вплив стилю діяльності викладача, Виокремлено етапи мотиваційного процесу, шляхи підвищення мотиваційної діяльності студентів.

Ключові слова. Мотив, мотивація навчання, мотиваційний процес, мотиваційна діяльність, потреби.

Актуальність. Мотивація має великий вплив на поведінку особистості, її взаємовідносини з оточуючими, навчання, діяльність, ставлення до життя. Тому при дослідженні особистості необхідно враховувати мотивацію. Мотивація є визначальною проблемою в психології навчання.

Рівень розвитку суспільства в сьогоденні вимагають високої освіченості спеціалістів. Час вимагає від викладачів створення таких умов, щоб студенти засвоювали велику кількість інформації, здобувати нові знання, вміти практично їх застосовувати за малий проміжок часу. Мотивація студентів є однією з найскладніших проблем діяльності викладача. Через великі обсяги інформації, яку надають медіа, інтернет, дуже складно мотивувати студентів до навчання, постійної систематичної роботи, пошуку нових джерел інформації. Мотиваційними процесами студентів необхідно управляти задля створення умов розвитку внутрішніх мотивів та стимулювання.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Проблема мотивації навчальної діяльності висвітлена в основному у працях сучасних вітчизняних дослідників, зокрема вітчизняні вчені, як В. І. Алексеєнко, В.І.Блонська, Є. О. Конча-

ковський, В.О.Ніколаєв, О. Р. Сватюк, Г.Ю. Шульга, О. І. Яценко та інші, а також закордонні вчені: Дж. П. Бейкер, Є.П. Ільїн, Г. Мансо, В. Мейсон, Д. Дж. Воттс, Р.Л.Хенемен, С. Штрассер та інші.

Мета статті полягає в обґрунтуванні актуальності мотивації навчання як умови формування лідерських якостей студентів.

Методи. У процесі роботи над статтею застосовано такі методи наукового дослідження як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння.

Результати. Мотивація навчання відіграє визначне місце в соціальній ієрархії. Вперше слово мотивація вжив А.Шопенгауер (1910 р.). Мотивацію розуміють як сукупність факторів, що підтримують і направляють поведінку людини. Або як спонуку, яка викликає активність і визначає направленість людини. Або як процес психічної регуляції конкретної діяльності. Або як сукупність мотивів. Так чи інакше мотивація є вторинною по відношенню до мотиву. Вона виступає як засіб або механізм реалізації уже наявних мотивів. Наприклад, А.Леонтьєв розуміє мотив як предмет задоволення потреби. Тому мотив не треба формувати, його треба

актуалізувати, викликати у свідомості людини його образ.

Не можна зовні в процесі виховання формувати мотиви, а можна тільки сприяти цьому процесу. Мотив – це складне психологічне утворення, яке повинен побудувати сам суб'єкт. У процесі виховання і соціалізації особистості формується той будівельний матеріал, який буде в подальшому використовуватись для мотивації тієї чи іншої дії чи вчинку. Цим матеріалом є такі особистісні утворення як інтереси і нахили, моральні принципи, установки і самооцінка, формування яких є завданням педагогіки. Отже, зовні формуються не мотиви, а мотиватори (мотиваційну сферу особистості). Ці впливи можуть бути у вигляді прохання, вимоги, поради, навіювання і приймати характер інформування, інструктування, стимулювання і заборони (інтердикція).

Часто метою впливу суб'єкта Б (ініціатора впливу) на суб'єкта А (адресата впливу) є така зміна мотивів, намірів останнього, яка служила б задоволенню потреб, нахилів, інтересів першого. Здавалося б, що мета педагога, змінити у кращу сторону поведінку вихованця. Насправді ж він робить це ще й тому, що у нього є потреба, бажання займатись вихованням.

Мотивуюча роль оцінки навчальної діяльності не викликає сумнівів, але часте оцінювання призводить до того, що отримані добрі оцінки стають самоціллю. Відбувається зсув навчальної мотивації із самої діяльності, з її процесу і результату (знання, вміння і навички) на оцінку, яка «добувається» багатьма нечесними способами. Це викликає згасання мотиву особистої навчально-пізнавальної діяльності і до деформації розвитку особистості. Важливо, щоб оцінка містила якісний, а не тільки кількісний аналіз навчальної діяльності. Підкреслювались позитивні моменти, зрушення у засвоєнні навчального матеріалу, виявлялись причини недоліків.

Слід зазначити, що авторитарний стиль діяльності викладача формує зовнішню мотивацію учіння, мотив «уникнення невдач», затримує формування внутрішньої мотивації. Демократичний стиль навпаки сприяє внутрішній мотивації, а ліберальний стиль знижує мотивацію учіння і формує мотив «надії на успіх».

Провідними навчальними мотивами у студентів є «професійні» і «власного престижу», менш значимими «прагматичні» (отримати диплом) і пізнавальні. На різних курсах роль домінуючих мотивів може змінюватись. На першому курсі провідний мотив – «професійний»; на другому – «власного престижу»; на третьому – обидва попередні; на четвертому «професійний», «власного престижу», «прагматичний».

А. Реан виявив, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора у випадку недостатньо високих здібностей, але високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву чи низьку його вираженість та не може призвести до значних успіхів у навчанні.

А.Файзуллаєв виділяє у мотиваційному процесі 5 етапів:

1) *виникнення і усвідомлення збудження*, включає в себе усвідомлення предметного змісту збудження (який предмет потрібен), дій, результату і способів втілення цих дій. В якості усвідомленого збудження можуть виступати також потреби потягу, нахили або будь-яке інше явище психічної діяльності (образ, думка, емоція). Однак збудження це ще не мотив. Головною його ознакою є усвідомлення цього збудження, але усвідомлення не вичерпує сутності мотиву.

2) *прийняття мотиву*. Приймається рішення робити чи не робити. Усвідомлене збудження при цьому співвідноситься з ієрархією суб'єктивно-особистісних цінностей, що включені у структуру значимих відно-

син людини. Тобто людина зіставляючи зі своїми моральними принципами, цінностями вирішує наскільки значима виникла проблема, потяг і чи варто його задовольняти. Тому говорять про властивості прийнятності мотиваційного утворення, тому мотив у цій фазі його формування набуває не тільки спонукальність, усвідомленість, направленість, але й смислоутворюючу функцію.

3) *реалізація мотиву*. Протягом цього етапу в залежності від умов і способів реалізації може змінитися психологічний зміст мотиву.

4) *закріплення мотиву*. В результаті чого мотив стає рисою характеру.

5) *актуалізація потенційного збудження*. Під якою розуміють усвідомлений чи неусвідомлений прояв певної риси характеру в умовах внутрішньої чи зовнішньої необхідності, звички чи бажання.

Біхевіористські теорії мотивації розуміли під мотивами потреби, потяги (драйви), що мають тільки фізіологічну природу. Біхевіористи пояснювали природу мотиву через схему «стимул-реакція» розглядаючи подразник як активне джерело реакції організму. Для біхевіористів проблема мотивації не має значення, тому що організм є реагуючим на різні подразники зовні. Але організм не завжди реагує на подразники зовні. Тому вводиться поняття «мотивації». Фактор мотивації пояснює тільки різницю реактивності організму, тобто здатністю специфічно реагувати на різні подразники.

П. Якобсон до важливих мотивів навчальної діяльності студентів відносить і ті мотиви, які пов'язані із вузько особистісними інтересами. Процес навчання при цьому розглядається як шлях до особистого благополуччя, як засіб просування по кар'єрній драбині.

Геракліт розглядав спонукальні сили потягу, потреби. З його точки зору, потреба визначається умовами життя, тому свині радіють бруді, осли, незважаючи на існування золота нада-

ють перевагу соломі, птахи знаючи про наявність води, купаються в пилюці і золі. Геракліт зауважував, що помірність в задоволенні потреб сприяє розвитку, вдосконаленню інтелектуальних здібностей людини.

Питання актуальне, непросте і, незалежно від спеціальності, важливе з точки зору професійної підготовки фахівців. Відвідування студентами занять, мотивація навчально-пізнавальної діяльності, свідоме і відповідальне ставлення студентів до своїх обов'язків – це три різні питання і, як явища, вони мають свої об'єктивні і суб'єктивні причини. Головні об'єктивні причини:

1) зменшення кількості випускників шкіл; 2) ускладнення умов прийому (ЗНО, бюджетне місце за студентом, пріоритети); 3) прив'язка штатів до чисельності студентського контингенту (прагнення за всяку ціну зберегти студента); 4) перманентна економічна криза (студентами задовольняються первинні, базальні, а не соціальні потреби); 5) втрата престижу вищої освіти (вона не може розв'язати проблему, що стоїть перед молодим поколінням; освіта не гарантує високооплачуване робоче місце); якщо, наприклад, в європейській спільноті, або в Америці, або в Австралії – є прямий зв'язок між рівнем освіти людини й успіхом у її професії, її матеріальним станом, то у нас в Україні такого прямого зв'язку немає; 6) небажання студентів працювати на селі (відсутність інфраструктури) та інші.

Головні суб'єктивні причини:

1) відсутність гнучкості, заорганізованість і бюрократизація університетського життя (режим роботи (лекції-семінари, усе по командах і дзвінках – Слупськ), щодня заповнювати нові документи, таблички, звіти у різних формах, статистичні, річні, наукові, з міжнародної діяльності, інвентаризації, рейтинги, акредитації (де тут студент?);

2) зміст освіти (застарілий, не цікавий, не прикладається до життя і май-

бутньої професії, не викликає інтересу);

3) кадрове забезпечення освітнього процесу (готовність НПП до навчально-виховної роботи (студенти ГПФ: ставлення до студента (моральність), креативність, уміння цікаво подати корисний матеріал, інформаційна компетентність, задоволеність, стресостійкість, професіоналізм, почуття гумору та інші);

4) ігнорування інакшості нинішніх студентів (покоління Z) їх ціннісних орієнтацій, вікових і психологічних особливостей: студенти які ростуть серед цифрових технологій, величезної кількості інформації, Інтернету і прямого ефіру; змалку оточені комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, смартфонами та ігровими приставками; для покоління Z важлива функціональність та практичність усього, що їх оточує – від гаджетів до наукових концепцій; щоб стати кимось, вони не готові чекати, доки виростуть, а намагаються самореалізуватись тут і зараз; «зети» володіють значним досвідом веб-пошуку і часто самостійно навчаються з онлайн-джерел»; вони швидко адаптуються до нових технологій і можуть навчатися майбутній професії онлайн; вони мультизадачні і швидко перемикаються з одного завдання на інше; їм притаманне «кліпове мислення» (можливість сприймати інформацію маленькими порціями) та вміння тримати фокус не довше 8 секунд, орієнтацію на швидкість, а не на глибину і якість виконання завдання; вони стурбовані впливом людей на навколишнє середовище, займаються волонтерською діяльністю, розуміють виклики сьогодення; вимагають рівності і хочуть будувати з дорослими партнерські стосунки; головний принцип для них – свобода і відповідальність за наслідки своїх дій; молодь треба утверджувати в їхній зрілості, а ще – вчитися у них; це молодь, яка цікавляться експериментальною наукою, вона - не буде вчити теорію, але готова експериментувати, створю-

вати. *Nota bene*: у студентів не можна йти на поводу, потурати їхнім потребам, а навпаки відкривати їм нові обрії.

Вмотивувати – означає актуалізувати певну потребу. Які потреби слід актуалізувати у наших студентів? Такі: потребу здобуття професії; потреб у високооплачуваній роботі; потребу у кар'єрному рості; потребу у високих досягненнях, потребу конвертувати компетентність у заробіток і матеріальне благополуччя (знання товар – вони мають бути ліквідними).

Шляхи посилення мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) підвищення ефективності проф-орієнтаційної роботи (за даним статистики 20% студентів помиляються з вибором професії), студентські агітбригади, соціальні мережі, сайт, підготовчі курси, ярмарки професій, спільні заходи з учнями, конференції, семінари, фестивалі, спортивні змагання; студентсько-учнівські наукові гуртки;

2) забезпечити режим роботи, який враховує людські потреби (студент, хочеш їсти – їж, пий каву, проводи заняття на свіжому повітрі, хочеш вийти – виходи, треба перерву – будь-ласка; тривалість лекцій 45 хв; університет – співтовариство професорів і студентів, вільнодумаючих людей, які «виходять за рамки»);

3) структурувати функціональні обов'язки, зосередити викладача на якісну підготовку до занять (наука, бюрократія-адміністрування, викладацька робота, виховання, інноваційна діяльність – навантаження навчальне різне; відділ ліцензування і акредитації, який має вертикаль аж до кожної кафедри; приклад Шевченка – 200 год. навчального навантаження; професор Вісконсінського міжнародного університету США має по життєвий контракт, працює 4 місяці на рік, 8 місяців розвивається, пізнає, експериментує, їздить по світу, переймає досвід, збагачується інтелектуально; такі викладачі цікаві для студентів, їм є що сказати і чому навчити молодь);

4) реальне оновлення змісту освіти, створення умов для вибору студентами дисциплін, певна інерція колективу, нові курси, наприклад: курс з основ програмування від Гарвардського університету (Девід Малан), «Секрет життя» (Девід Ландер), «Основи щастя», «Міркування про адміністрування і лідерство» (Айова), «Правосуддя» та інші;

5) підвищення педагогічної майстерності викладача і наставника (використання смарт-технологій, технологій проблемного навчання, проектної технології, технологія перевернутого навчання, технології контекстного навчання; інноваційні форми, методи, прийоми, засоби);

6) добір цікавого матеріалу у рамках програми курсу, здійснення впливу на емоційно-почуттєву сферу студента;

7) розвиток інформаційного освітнього середовища університету (E-learning); дидактичні фільми, он-лайн сервіси та курси (платні) інше; (час викладача – для того щоб створити треба час, творчість педагога по команді неможлива, він не пожежник);

8) використання наочності (інфографіка, ментальні карти, презентації) – це впливає із особливостей мислення покоління Z;

9) запровадження елементів дуальної освіти (поєднання навчальних занять із роботою за фахом на реальнодіючих моделях виробництва); ставлення до студента за принципом «100 балів авансом».

Висновки. Отже, проаналізувавши науково-педагогічну літературу, узагальнюємо результати. Мотивація – сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають до діяльності, задають межі і форми діяльності і спрямовують цю діяльність на досягнення певних цілей.

Мотивування – вид діяльності, спрямований на спонукання до діяльності, що забезпечує досягнення визначених цілей; система спонукань, які зумовлюють активність організму і визначають її спрямованість.

Мотив навчання – внутрішня спонукальна сила, яка забезпечує залучення особистості до пізнавальної діяльності, стимулює розумову активність. Мотивами можуть бути потреби й інтереси, прагнення й емоції, установки й ідеали. З психологічного погляду мотиви є внутрішніми рушіями навчальної діяльності. Від рівня сформованості мотивів багато в чому залежить успішність і ефективність навчальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2008. 512 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность. М.: Евразия, 2001. 480 с.

References

1. Ylyn E.P. (2008) Motyvatsyia y motyvy [Motivation and motives]. SPb.: Pyter. 512.
2. Maslou A. (2001) Motyvatsyia y lychnost [Motivation and personality]. M.: Evrazyia. 480.

LEARNING MOTIVATION AS A CONDITION FORMING LEADERSHIP QUALITIES OF STUDENTS Sopivnyk R.V.

Abstract. *The article substantiates the need to motivate learning in the process of forming leadership qualities of students. The concept of motivation, motive, learning motivation, needs, Behavioral theory of motivation. The motivating role of assessment, leading educational motives of students, the influence of the style of the teacher's activity are indicated. The stages of the motivational process, ways to increase the motivational activity of students are highlighted.*

Keywords. *Motive, learning motivation, motivational process, motivational activity, needs.*